

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ЙОРДАНОВА И ДРУГИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 25446/06)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

24 април 2012 г.

Това решение ще влезе в сила при настъпване на обстоятелствата, посочени в член 44, ал. 2 от Конвенцията. То може да бъде предмет на редакторска преработка.

В делото Йорданова и други срещу България,

Европейският съд по правата на човека (състав), заседаващ в състав:

Лех Гарлички, Председател,
Дейвид Тор Бьоргвинсон,
Певи Хирвела,
Джордж Николау,
Леди Бианку,
Здравка Калайджиева,
Винсент А. Де Гаetano, *съдии*,

и Фатос Арачи, заместник-секретар на отделението,

След закрито заседание, проведено на 7 февруари 2012 г. и 3 април 2012 г.,

Постановява следното решение, което беше прието на последната посочена дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е образувано по жалба (№ 25446/06) срещу Република България, подадена в Съда на 23 юни 2006 г. съгласно член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от двадесет и трима български граждани, чиито имена са изброени в приложението към настоящото решение („жалбоподателите“).

2. Жалбоподателите се представляват от г-жа М. Илиева, адвокат, практикуващ в София. Българското правителство („Правителството“) се представлява от своите агенти, г-жа С. Атанасова и г-жа М. Коцева, от Министерството на правосъдието

3. Жалбоподателите твърдят по-специално, че е налице нарушение на член 3 и член 8 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1, взети поотделно, както и във връзка с член 13 и 14 във връзка с решение на властите да ги преместят от домовете им в Баталова воденица.

4. На 8 юли 2008 г. Съдът налага временни мерки на българското правителство по силата на член 39 от Правилника на Съда. След получаване на уверения от страна на българското правителство на 23 юли 2008 г. Съдът отменя тези мерки (вж. параграфи 49-53 по-долу). С решение от 14 септември 2010 г. Съдът обявява жалбата за частично допустима и частично недопустима.

5. Жалбоподателите и Правителството депозират допълнителни становища (правило 59, § 1) по съществото на спора. Съставът реши, след консултация със страните, че не е необходимо съдебно заседание

по същество (правило 59, § 3 *in fine*), страните отговарят на становищата на насрещната страна в писмен вид.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

A. Релевантни обстоятелства

1. Домовете на жалбоподателите

6. Жалбоподателите са жители на Баталова воденица, квартал на София. Те се определят като лица от ромски произход.

7. За разлика от някои други европейски страни, където ромите често водят скитнически начин на живот, в България, най-малко от 1960 г. насам, по-голямата част от ромите водят уседнал начин на живот. Обикновено в българските градове се отличават с един или повече преобладаващо ромски квартали в крайните райони.

8. Някои от жалбоподателите или техните родители и в някои случаи техните деди се преместват в Баталова воденица в края на 60-те и 70-те години на миналия век. Други пристигат наскоро, като се заселват там през 90-те години на миналия век.

9. През 60-те години на миналия век земя от въпросния квартал е отчуждена от държавата и е разчистена в съответствие с политиката на властите за жилищно строителство. Редица жилищни блокове са построени там, но парцелите, които в момента се обитават от жалбоподателите остават свободни, като са били предвидени за зелени площи, които никога не са благоустроени.

10. Семействата на жалбоподателите построяват домовете си върху държавна земя без каквото и да било разрешение. По този начин районът постепенно се развива в малко селище за ромите. Оказва се, че там живеят между 200 и 300 души.

11. Повечето от сградите са едноетажни къщи. Няма канализация или водопровод. Обитателите използват вода от две обществени чешми.

12. Повечето от постоянните адреси на жалбоподателите са в домовете им в Баталова воденица. Много от тях са регистрирани на един и същи адрес, въпреки че живеят в отделни сгради, които не фигурират в нито един официален план. Повечето от жалбоподателите живеят в къщите си със своите семейства, включително малки деца или внуци.

13. Жалбоподателите никога не са се опитвали да узаконят сградите, които са построили. Това по принцип е било възможно посредством подаване на искания за разрешения за строеж и одобрение за планиране. Според жалбоподателите подаването на такива искания е било трудно за тях, тъй като те са бедни и живеят в ромска общност, изолирана от останалата част от обществото.

14. Безспорно за страните е, че домовете на жалбоподателите не отговарят на основните изисквания на приложимите регламенти за строителство и безопасност и не могат да бъдат узаконени без съществена реконструкция.

15. През 1987 г. местният застроителен план е изменен и е предвидено строителство на жилища във въпросните парцели. Планът не е реализиран до момента.

16. След законодателна реформа през 1996 г. земята, заемана от жалбоподателите, става собственост на Столична община.

17. До 2005 г. държавните и общинските власти изобщо не предприемат стъпки за преместване на жалбоподателите и техните семейства.

18. Съгласно приложимия закон жалбоподателите не могат да придобият собствеността на земята, която заемат. До 1996 г. разпоредбите за придобивна давност не са се прилагали по отношение на държавната и общинската земя. От 1996 г. насам разпоредбите, съгласно които след изтичането на десетгодишен период на владение може да се придобие недвижим имот, се прилагат за повечето категории общинска земя. Въпреки това през 2006 г., малко преди изтичането на десет години след изменението от 1996 г., Парламентът прекрати изтичането на давностните срокове по отношение на държавната и общинска земя. Прекратяването е продължавано няколко пъти и понастоящем е в сила до 31 декември 2014 г. (раздели 79 и 86 от Закона за собствеността и преходните разпоредби към него).

19. Според изявление на г-н Б. Т., лице с ромски произход, което живее в Баталова воденица, родителите му са законни собственици на къщата им и притежават нотариален акт. Копие на нотариалния акт не е представено от жалбоподателите. Нито г-н Б. Т., нито родителите му са били сред адресатите на заповедта за преместване от 17 септември 2005 г. (Вж. параграф 31 по-долу).

2. Жалби от трети лица, публични декларации, протести и медийно отразяване

20. От началото на 1990 г. в няколко региона на София нараства напрежението между жителите на ромските селища и техните съседи, които не са от ромски произход. Въпросът за ромските селища, които често се наричат „гета“, широко се обсъжда в медиите. Много коментатори призовават към изпразване на всички „ромски гета“ в

София. Тази позиция е подкрепена от редица водещи политици. Понякога също така се публикуват становищата на ромски организации.

21. Между 2003 и 2006 г. се провеждат няколко демонстрации от лица от неромски произход, жители от различни райони на София, които искат изселване на своите съседи от ромски произход. Проведени са други демонстрации от лица с неромски произход, протестиращи срещу новината за плановете на властите да преселят в техните квартали ромски семейства, които подлежат на преместване от други части на града.

22. Оказва се, че на неуточнена дата лица от неромски произход, жители на Баталова воденица, формират асоциация с цел да оказват натиск върху властите във връзка с незаконното заселване на жалбоподателите.

23. Повечето жалби срещу ромски жители на Баталова воденица се отнасят до санитарните рискове и неприятните миризми, причинени от липсата на канализация и от факта, че жителите отглеждат животни (включително, както се твърди, овце, прасета, кокошки и коне). Също така много жители на района от неромски произход считат, че жителите роми са отговорни за множество престъпления, включително и физическо насилие, кражби и увреждане на обществена и частна собственост. Протестиращите негодуват и по естетически причини срещу присъствието на неугледни бедняшки къщи в района.

24. Общинските власти в София възприемат като сериозен проблем факта, че от 1990 г. насам много роми са се преместили в София и са се заселили в незаконни ромски селища, увеличавайки по този начин тяхната пренаселеност и предизвиквайки повече случаи на незаконно строителство и санитарни проблеми.

Б. Решението за преместването на жалбоподателите и последвалото съдебно производство

25. През март 2000 г. неопределен брой лица, очевидно лицата които са получили решенията за възстановяване на правата си на собственост върху отчуждената земя в района на Баталова воденица, подават оплакване в Столичния общински съвет, че „лица от ромски произход“ незаконно заемат земя в района. След разглеждане на въпроса на 11 декември 2000 г. общинският съвет решава да предложи на възстановените собственици други общински земи в замяна на тяхната земя. Съветът също така приканва кмета на София да разработи план за решаване на „проблема като цяло“. Такъв план изглежда не е бил приет.

26. През 2003 г. местният застроителен план на Баталова воденица е променен от общинските власти, които са планирали развитие а района.

27. На 2 март 2005 г. Столичният общински съвет принципно одобрява прехвърлянето на собствеността на парцели в Баталова воденица на г-н К., частен инвеститор. Прехвърлянето е извършено на 16 май 2006 г. Въпросните парцели се намират в непосредствена близост до земята, заемана от жалбоподателите. Не е ясно дали г-н К. е реализирал изобщо някакъв строителен проект.

28. На 29 август 2005 г. общински служители посещават квартал Баталова воденица и издават документ, удостоверяващ, че жалбоподателите и други лица заемат землището.

29. На 8 септември 2005 г. районният кмет г-жа С. поканва всички или почти всички жители – около 180 роми, включително жалбоподателите – да напуснат домовете си в рамките на седем дни, тъй като заемат незаконно общинска земя. Текстът се позовава на член 65 от Закона за общинската собственост и съдържа списък с имената на адресатите, а също и предупреждение, че неспазването ще доведе до преместване от полицията.

30. Жалбоподателите подават жалба. На 15 септември 2005 г. общинските служители издават документ, удостоверяващ, че въпросните лица не са напуснали района.

31. В резултат на това на 17 септември 2005 г. кметът нарежда тяхното принудително преместване на 27 септември 2005 г. В заповедта са посочени поотделно имената на всички заинтересовани страни. Кметът също така заявява намерението си да осигури решение за разрушаване на къщите на жалбоподателите в съответствие със Закона за устройство на територията.

32. Жалбоподателите искат от Софийски градски съд да спре преместването им, докато бъде разгледана жалбата им срещу заповедта за преместване. Съдът уважава искането им.

33. На 28 септември 2005 г. комитет, представляващ ромските жители от района подписва споразумение с общинските власти в София, според което общината ще предложи алтернативни жилища на лицата, регистрирани като жители на Баталова воденица, откъдето те ще бъдат преместени. Не са предприети действия от общината в изпълнение на това споразумение.

34. Споразумението предвижда също така комитетът на представителите да предприеме мерки за подобряване на хигиената в ромското селище. Те също така се ангажират да организират преместването на домашни животни, отглеждани от жителите там, за които няма разрешение, и да се поддържат по-добър ред. Според Правителството положението не се е подобрило.

35. В съдебното производство срещу заповедта на кмета Софийски градски съд постановява на 12 януари 2006 г., че заповедта за преместване е законна. Жалбоподателите обжалват. На 12 юни 2006 г. Върховният административен съд потвърждава решението на Софийски градски съд.

36. Съдилищата установяват, че тъй като жалбоподателите не са представили валидно правно основание за заемане на земята, то това е достатъчно, за да се установи, че заповедта за преместване е законна. Ако жалбоподателите считат, че притежават правото на собственост, то те би следвало да потърсят нотариални актове или да предявят граждански иски, за да се установят тези предполагаеми права. Те не са направили това. При тези обстоятелства и като се има предвид член 92 от Закона за собствеността, техните къщи са собственост на общината.

37. Съдилищата също така заявяват, че твърденията на жалбоподателите за нарушения на Конвенцията и за дискриминация са безпочвени.

38. Съдилища игнорират като ирелевантен съгласно вътрешното право аргумента на жалбоподателите, че те не трябва да бъдат преместени, тъй като са живели в района в продължение на десетилетия с мълчаливото съгласие на властите, както и техните аргументи, основани на принципа на пропорционалност.

В. Опит за преместване на жалбоподателите през 2006 г.

39. На 21 юни 2006 г. общинските власти обявяват намерението си да отстранят по съдебен ред незаконните обитатели на Баталова воденица, включително жалбоподателите, до 28 юни и да разрушат домовете им. На 22 юни 2006 г. в пресата се съобщава, че кметът на района е заявил, че е издадена заповед за преместване в резултат на многобройни оплаквания от съседите относно незаконното селище.

40. В резултат на политически натиск, главно от членове на Европейския парламент, властите не са престъпили към отнемане на имуществото.

41. В своите публични декларации общинските власти очевидно споделят позицията, че преместването на жителите на Баталова воденица не търпи отлагане, но не може да се направи незабавно поради натиск „от Европа“. Изразени са различни становища относно това дали общината трябва да се опита да намери алтернативни жилища за жителите на Баталова воденица. В публични декларации кметът на района заявява, че това не е възможно, тъй като засегнатите жители не са регистрирани като лица, нуждаещи се от жилище, и общината не може да им даде предимство пред други хора, които са в списъка на чакащите в продължение на много години.

42. На неуточнена дата скоро след 12 юни 2006 г., г-жа С., кмет на съответния район, участва в телевизионен дебат относно съдбата на ромското селище в Баталова воденица. Тя заявява, наред с другото, че жителите роми нямат право да бъдат регистрирани като лица, нуждаещи се от жилище, защото незаконно са заели общинска земя. По тази причина тя не би им предложила под наем общински жилища, тъй като има много други семейства в списъка на чакащите. Кметът на района допълнително заявява, че споразумението от 28 септември 2005 г. между кмета на София и комисията от представители на ромските семейства „е бил сключен в предизборен период“ и тя не се счита за обвързана с него. Тя също така заявява, че заповедта за преместване е била потвърдена от съдилищата и трябва да бъде изпълнена; фактът, че засегнатите лица нямат къде да отидат, е без значение. Кметът заявява, че е получила оплаквания от жители на района от неромски произход и е длъжна да действа.

43. Повечето жалбоподателите не се опитват да вземат мерки, за да намерят нови домове за семействата си. Между 2004 г. и 2007 г. трима от жалбоподателите се регистрират на адреси в други райони на София. През 2005 г. един от жалбоподателите обявява адрес в град Сандански за свой официален адрес. Според тези четирима жалбоподатели, въпреки че за кратки периоди, те са живели извън Баталова воденица в жилища, обитавани от роднини, единственият им истински дом е останал Баталова воденица.

44. Оказва се, че след юни 2006 г. продължават преговорите между ромските жители и общинските власти по отношение на евентуалното преместване във временно общинско жилище на лица, които са били в положението на жалбоподателите, които са били регистрирани като жители на Баталова воденица преди 1996 г. Неправителствени организации, защитаващи правата на ромите, и представители на Правителството също вземат участие.

45. Новината относно намеренията да се преселят незаконните жители на Баталова воденица среща силна опозиция от страна на жителите на кварталите, където е предвидено такова преместване. Оказва се, че не е разработен никакъв приложим план за преселване.

46. В интервюта и изказвания местните власти подкрепят неромското население. В радиоинтервю през ноември 2006 г. кметът на кв. Овча купел в София заявява, че „проблемите, които заселването на ромите ще създаде [ако ромските семейства бъдат преместени в неговия район] ще надминат многократно проблемите, които би причинил един евентуален отказ от това“. Той също така заявява, че „ромските семейства не могат да очакват да живеят сред гражданите, тъй като те нямат необходимата култура“.

Г. Опит за преместване на жалбоподателите през 2008 г. и събития след това

47. На 27 юни 2008 г. общинските власти изпращат предизвестие на жителите на района, включително на жалбоподателите, с което искат от тях да напуснат домовете си до 10 юли 2008 г., като при неизпълнение, те ще бъдат отстранени насила на 11 юли 2008 г.

48. Предизвестие е издадено в изпълнение на заповедта за преместване от септември 2005 г., която е окончателна и подлежи на изпълнение.

49. На 8 юли 2008 г. Съдът посочва на Правителството на България, в съответствие с член 39 от Правилника на Съда, че жалбоподателите не трябва да бъдат отстранявани по съдебен ред от домовете им до 23 юли 2008 г., докато Съдът получи подробна информация относно мерките, взети от властите, за осигуряване на жилища за децата, възрастните хора, лицата с увреждания или други уязвими лица, които трябва да бъдат отстранени по съдебен ред.

50. Правителството представя копие от становище от кмета на района, г-жа С., което посочва, че два местни социални дома могат да осигурят по пет стаи и че няколко възрастни хора могат да бъдат настанени в трети дом. Липсва информация за каквато и да било възможност за настаняване на семействата заедно.

51. Също така изглежда, че никой от жалбоподателите не е искал да бъде отделен от общността и да бъде настанен при такива условия, не на последно място защото е невъзможно, според тях, да си изкарват прехраната извън общността.

52. На 22 юли 2008 г. кметът на района г-жа С. заявява, че е спряла изпълнението на заповедта за преместване „до решаването на жилищните проблеми на жителите на Баталова воденица“. Заповедта не е отменена.

53. В контекста на тази информация Председателят на Пето отделение на Съда решава на 23 юли 2008 г. да отмени временната мярка от 8 юли 2008 г., като уточнява, че решението е било взето с презумпцията, че Съдът и жалбоподателите ще получат достатъчно предизвестие относно всяка промяна в позицията на властите, за да може да се прецени друга допълнителна мярка в съответствие с член 39 от Правилника на Съда.

54. На 23 юли 2008 г. Националният съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси, който включва представители на неправителствени организации и се ръководи от директора на дирекция „Етнически и демографски въпроси“ към Министерския съвет, обсъжда въпроса. Отправена е препоръка към представителите на Столична община да се въздържат от вземане на мерки за решаване на проблема в Баталова воденица за сметка на създаването на

напрежение в други области. Мнението на по-голямата част е, че ромските семейства, живеещи в Баталова воденица, не трябва да бъдат отстранявани по съдебен ред и домовете им не трябва да бъдат съборени, преди да се намери трайно решение.

55. Съгласно писмо от директора на „Етнически и демографски въпроси“, изпратено през януари 2009 г. във връзка с настоящата жалба, Столична община е работела по програма за ревитализация на ромските квартали. Предвижда се построяването на временни жилища на няколко общински терена. Първоначалното частично финансиране на строителните работи е можело да бъде осигурено от Правителството, но са били необходими и други източници. Предвидено е било да се насърчат ромите, кандидатстващи за жилище, да заемат работни места в строителните работи по съответните схеми за социална заетост. Твърди се, че разработването на проекта, включително архитектурните планове, е било в ход. Проектът обхваща ромските семейства, които са се преместили в Баталова воденица преди 1996 г. Онези, които са се заселили наскоро там, е трябвало „да се върнат в предишните си домове“.

56. На 12 януари 2010 г., в отговор на писмо на жителите, които протестират срещу неуспеха на властите да отстранят по съдебен ред ромските им съседи от Баталова воденица, кметът на района, г-жа С., заявява, че изпълнението на заповедта за отстраняване по съдебен ред от 2005 г. е било отложено под натиска на членове на Европейския парламент и че жалбоподателите са започнали производство в Европейския съд по правата на човека. В писмото не се споменават планове за осигуряване на алтернативни жилища за лицата, които ще бъдат отстранени по съдебен ред.

57. Според съобщения в медиите през май 2010 г. общинските органи обсъждат планове за преселване на жителите на Баталова воденица в друг държавен или общински имот.

58. В последните си изявления от декември 2010 г. страните не са отчели какъвто и да било напредък в реализацията на подобни проекти.

59. Според жалбоподателите плановете за преселване, посочени от властите, не са нищо повече от празни обещания.

Е. Други релевантни факти

60. През март 2006 г., в рамките на международната инициатива „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015“ от Министерския съвет е приета десетгодишна Национална програма (2005 – 2015 г.) за подобряване на жилищните условия на ромите в България.

61. През септември 2007 г. Столичният общински съвет приема план за прилагане на десетгодишната Национална програма в София за

периода 2007 –2013 г. Документът включва анализ на съществуващото положение относно жилищното настаняване.

62. Според този анализ през годините в София са се образували пренаселени ромски селища и нищо не е направено от страна на властите в миналото за справяне с произтичащите от това проблеми. След като винаги са били маргинализирана група с минимални ресурси, ромите не могат на практика да придобиват недвижими имоти. Традиционно те обитават свободна земя и изграждат импровизирани колиби. Въпреки че повечето от тях са лица, нуждаещи се от жилище, отговарят на съответните критерии за наемане на общинско жилище, тази възможност не работи на практика поради няколко фактора, включително ограничения брой на наличните общински жилища и нежелание от страна на много ромски семейства да се преселят в общинските жилища. Нежеланието им може да се обясни отчасти с липсата на необходимите средства за покриване на свързаните разходи, като например сметки за комунални услуги, и отчасти с враждите, които често произтичат между жителите на блоковете от неромски произход и ромските семейства.

63. Десетгодишната Национална програма и плана на София за периода 2007 –2013 г. предвиждат следните действия, а именно: разработване на общински жилищни програми, узаконяване на сгради, ако те отговарят на съответните стандарти в строителството, изграждане на канализация и водоснабдителни съоръжения в ромските квартали и предоставяне на информация и помощ за тези, които кандидатстват за общинско жилище.

64. В мониторинговия доклад за 2010 г. за изпълнението на програмата „Десетилетието на ромското включване 2005 – 2015 г.“ не се споменава за какъвто и да било напредък по отношение на жилищните условия на ромите. Заключителният текст на доклада съдържа препоръка към съответните институции и заинтересовани страни своевременно да използват възможностите по силата на член 7, параграф 2 от Регламент (ЕО) № 1080/2006 относно Европейския фонд за регионално развитие.

65. Според съобщения в медиите в няколко региона в България са в ход строителни работи за изграждане на жилища, предназначени да бъдат домове на ромите, които са преместени или ще бъдат преместени от земята, която те заемат незаконно.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

66. Член 65 от Закона за общинската собственост дава възможност на кмета да разпорежи връщането на недвижим имот, собственост на общината, който е зает от други, ако те нямат законно право да го

заемат. Заповедта на кмета подлежи на съдебно обжалване. Изпълнението се извършва от полицията.

67. С новата алинея 5 на член 65, добавена през май 2008 г. се предвижда, че лицата, заемащи общински недвижим имот без правно основание, не могат да се възползват от членове 72 – 74 от Закона за собствеността, който отрежда определени права на притежателите на имот, принадлежащ на друг (при определени условия, правото на възстановяване на разходите за подобрения и да задържи имота до такова връщане).

68. Съгласно член 92 от Закона за собствеността, тълкуван във връзка с други негови разпоредби, сградите принадлежат на собственика на земята, освен когато правото на строеж е законно прехвърлено от собственика на друго лице. Преди 1996 г. не е било възможно съгласно българското право да се придобие държавна или общинска собственост чрез давност. От 1996 г. държавната и общинската собственост, ако тя е от категорията „частна държавна собственост“, може по принцип да бъде придобита от частни лица чрез давност по силата на редица условия. Чрез преходна разпоредба, въведена през 2006 г., изтичането на десетгодишния давностен срок е прекратено, а прекратяването все още е в сила.

69. Категоризацията на лицата, нуждаещи се от жилище, и възможността за кандидатстване за общинско жилище се уреждат от общински наредби, издавани от всяка община в съответствие с член 45а от Закона за общинската собственост. Тези наредби, които се различават в различните градове, обикновено изискват кандидатите да имат адресна регистрация в града за повече от пет години, да нямат своя недвижима собственост и да разполагат с ресурси, които да не превишават определен максимален размер. Обикновено заявлението трябва да бъде направено в писмен вид по образец и да бъде придружено от редица документи. Решението дали е налице необходимост, се взема от общинска комисия, което подлежи на съдебно обжалване. Бездомните лица и живеещите в опасни и нездравословни условия имат приоритет сред кандидатите, които са признати като нуждаещи се от жилище.

70. В съответствие с член 43 и 45 от Закона за общинската собственост в извънредни случаи могат да се използват общински жилища за настаняване до две години на лица, чиито жилища не са безопасни, както и които са в опасност от срутване, както и на лица с тежки социални или здравословни проблеми.

71. Съгласно алинеи 4 и 5 от Закона за защита срещу дискриминацията, в сила от 1 януари 2004 г., расистките обидни изявления могат да се счита за дискриминационни. Жертвата може да подаде жалба в Комисията за защита от дискриминация (Вж. например Решение № 178 от 25 юли 2008 г., в което Комисията установява, че

използване на антиромски език в телевизионно предаване от 24 февруари 2007 г. представлява забранена дискриминация) или да предяви иск в съда. Расистките обидни изявления могат да бъдат наказуеми по силата на членове 146 и 148 от Наказателния кодекс. Производството трябва да бъде започнато от жертвата. Отделно, подбуждането към расова омраза е престъпление, наказуемо по силата на член 162 от Наказателния кодекс.

72. По времето, когато заповедта за преместване от 17 септември 2005 г. е издадена и разгледана от националните съдилища, българското административно процесуално право не установява принципа на пропорционалност. От юли 2006 г., когато влиза в сила Административно-процесуалният кодекс, този принцип е посочен в член 6 от Кодекса.

III. РЕЛЕВАНТЕН МЕЖДУНАРОДЕН МАТЕРИАЛ

A. Съветът на Европа

73. На 18 октомври 2006 г. Европейския комитет за социални права в Съвета на Европа постановява решение по съществото на жалбата срещу България, подадена от неправителствената организация „Европейски център за правата на ромите“. Комитетът установи, наред с другото, че „липсата на правна сигурност на временното владение и неспазването на условията, придружаващи отстраняването на ромските семейства от незаконно заетите от тях жилища, представляват нарушение на член 16 от преразгледаната Европейска социална харта, заедно с член Д. Член 16 се отнася до правото на семействата на подходяща социална, правна и икономическа защита, а член Д забранява дискриминацията при упражняването на правата, изложени в Хартата.

74. При достигане на своето заключение, комисията установява, че българското законодателство, което позволява узаконяването на незаконни постройки, поставя условия, които са „твърде строги, за да бъдат полезни при преодоляването на особено неотложната ситуация за настаняването на ромските семейства“, ситуация, призната от българското правителство. Комитетът също така счита, че властите са толерирали незаконните селища на ромите за дълъг период от време и съответно са длъжни внимателно да балансират градоустройствените мерки срещу „правото на жилище и последицата от това да не се правят лицата бездомни“. В допълнение Комитетът установява, че като не се отчита спецификата на условията на живот на ромите и чрез стриктното прилагане на правилата за узаконяването на сгради към тях, България е дискриминирала ромските семейства, чието положение се различава не само в резултат от ненамесата на държавата за

определен период от време. По същия начин съществува дискриминация поради неспособността на властите да отчетат, че за ромските семейства съществува по-висок риск от отстраняване по съдебен ред, както и неуспехът на властите систематично да намерят алтернативно настаняване на преместените семейства.

75. На 5 септември 2007 г. Комитетът на министрите на Съвета на Европа приема резолюция, в която се отбелязва, наред с другото, специалното изявление на българската делегация пред него, че България възнамерява да измени Закона за устройство на територията, за да се улесни узаконяването на съществуващи сгради и изграждане на социални жилища.

76. В препоръката от 2005 г. за подобряване на жилищните условия на ромите Комитетът на министрите на Съвета на Европа призова държавите членки, наред с другото, да използват пропорционални мерки спрямо незаконните ромски селища и да търсят, където е възможно, решения, приемливи за всички страни. Също така мерките за преместване следва да включват консултации с общността или засегнатото лице, разумен срок на предизвестие, предоставяне на информация, гаранция, че преместването ще се извърши по разумен начин и алтернативни мерки за жилищно настаняване. Що се отнася до всекидневния живот в съществуващите селища, властите трябва да осигурят същото ниво на услуги, както на други групи от населението, и освен това трябва да се насърчи по-доброто управление, включително адекватното управление на кварталните конфликти. Жилищните политики трябва да бъдат съобразени с конкретното положение на ромските общности.

77. В Препоръката от 2008 г. относно политиките за ромите и/или пътуващите в Европа, Комитетът на министрите на Съвета на Европа призова държавите членки, наред с другото, да гарантират, че решенията, приети от местните власти в съответната област, не биха имали дискриминационен ефект по отношение на ромите.

78. В своята Резолюция 1740 (2010) относно положението на ромите в Европа и съответните дейности на Съвета на Европа, Парламентарната асамблея на Съвета на Европа отбелязва със загриженост, че процесът на интеграция на ромите в Европа не е достигнал своите цели през последните двадесет години, че ромите все още редовно са жертви на нетолерантност, дискриминация и отхвърляне въз основа на дълбоко вкоренени предразсъдъци и че положението на ромите по отношение на образованието, заетостта, жилищното настаняване, здравеопазването и политическото участие е далеч от задоволително. Асамблеята заявява, че приемането на национални стратегии е недостатъчно при липса на мерки за прилагане на местно и регионално равнище. Асамблеята призова държавите членки, наред с другото, да насърчават създаването на положителен

образ на разнообразието, да се справят със стереотипи и предразсъдъци, да реагират решително на расисткия дискурс от страна на държавни служители и да преодолеят езика на омразата по отношение на ромите в медиите, политиката или в гражданското общество. По отношение на настаняването, Асамблеята призовава държавите членки да предприемат спешни мерки за предотвратяване на принудителното отстраняване на ромски лагери и селища и в случаите на неизбежно отстраняване по съдебен ред – да гарантират, че такива отстранявания ще се извършват само когато са спазени всички процедурни защиты, изисквани съгласно международното право в областта на правата на човека, включително предоставянето на адекватна алтернатива на настаняване и обезщетение за отчуждаване и загуба на движимости, повредени в процеса на преместване, а при липса на такива процедурни защиты в съществуващото вътрешно право – да се въведе законодателство при отстраняване по съдебен ред, предоставящо гаранции и средства за правна защита в съответствие с международните стандарти.

79. В Препоръката си от 2009 г. относно прилагането на правото на жилище комисарят по правата на човека в Съвета на Европа заявява, наред с другото, че държавите трябва да посочат в законодателството, че положителните мерки са оправдани с цел насърчаване на пълно и ефективно равенство, при условие че е налице обективно и разумно оправдание за подобни мерки.

В. Европейският съюз

80. През октомври 2009 г. Агенцията на ЕС за основните права публикува сравнителен доклад за жилищните условия на ромите и пътуващите в ЕС.

81. Съгласно доклада значителен брой от ромите в Европа живеят в неразрешени селища. Например през 2002 г. около 70% от къщите в градските ромски селища в България са били незаконно построени, в Гърция през 1999 г. около 63 хиляди роми са живели в нерегламентирани лагери, а през 2008 г. във Франция повечето ромски групи живеят в мизерни бедняшки квартали.

82. В доклада се споменават също така и случаи на принудително преместване от такива лагери, по-специално в Италия и Гърция.

С. Организацията на обединените нации

83. Комитетът на ООН за икономически, социални и културни права в своя Общ коментар № 7 относно случаите на принудително напускане на жилището и правото на адекватно жилище в рамките на Международния пакт за икономически, социални и културни права

заявява, наред с другото, че отстраняването от имота не трябва да оставя лицата бездомни или по-уязвими от гледна точка на нарушаване на правата на човека. Също така преместването от имота трябва да отговаря на редица условия, като например предварителна консултация с лицата, които следва да бъдат отстранени по съдебен ред, даването на адекватно и разумно предизвестие относно това кога отстраняването от имота ще се проведе и достъп до средства за правна защита. Ако отстранените по съдебен ред не могат да се погрижат за себе си, страните следва да предприемат всички разумни мерки, като използват всички налични ресурси, за да гарантират предоставянето на адекватни алтернативни жилища.

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА КОНВЕНЦИЯТА В СЛУЧАЙ НА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАПОВЕДТА ОТ 17 СЕПТЕМВРИ 2005 Г.

84. Жалбоподателите твърдят, че ако заповедта от 17 септември 2005 г. влезе в сила и те бъдат преместени от домовете им в Баталова воденица, то това би било равнозначно на нечовешко и унизително третиране в нарушение на член 3 и нарушаване на правото им на зачитане на техните жилища по силата на член 8. Те също така се оплакват, позовавайки се на член 13, че властите не са разгледали въпроса за пропорционалността и като се позовават на член 14 твърдят, че преместването им би било дискриминация. Те също така се оплакват, че член 1 от Протокол № 1 биха били нарушени.

A. Становищата на страните

1. Жалбоподателите

85. Жалбоподателите твърдят, че къщите, където са живели и където е била адресната им регистрация са техни домове, независимо от факта, че те не са били построени законно. Нищо не е направено в продължение на десетилетия за преместване на жалбоподателите. За хора, които са отчайващо бедни и бездомни като тях, очакванията, че бездействието ще продължи, е основание да изградят живота си. Жалбоподателите са имали правото домовете им да бъдат зачетени, а отнемането на нечий дом е най-крайната форма на намеса в това право.

86. Жалбоподателите считат, че истинската цел, преследвана от властите, е да освободят терена, така че той да бъде отдаден под наем

или продаден на частен предприемач за строителство и кварталът да „се отърве“ от нежелани ромски „гета“. Това са незаконни цели.

87. Според жалбоподателите опитът на Правителството да използва протестите на съседите, за да оправдае заповедта за отстраняване по съдебен ред, се основава на погрешно предположение, че нередностите и липсата на хигиена не са могли да бъдат отстранени, докато общността на жалбоподателите е там. Това би означавало, че следва да се предположи, че всяка ромска общност като тази на жалбоподателите създава неприятности и замърсяване и не може да бъде контролирана от редовната полиция. Расисткият характер на това предположение, което съдържа аргумента на Правителството, е очевиден. Въпреки че въпросите, повдигнати в жалбите на българи съседи, са сериозни и са причина за безпокойство, недопустимо е да се търси решение чрез колективно отстраняване по съдебен ред, без оглед на индивидуалното поведение. Това не би било нищо друго, освен колективно наказание въз основа на етнически произход.

88. Жалбоподателите заявяват, че властите никога не са отчитали личните обстоятелства на жалбоподателите и никога не са се консултирали с тях, преди да издадат заповед за преместване, и никога не са отчитали пропорционалността, дори само на теория. Напротив, властите открито и публично са заявявали, че жалбоподателите нямат права и че е необходимо да се защитят правата на неромските жители, които желаят „гетото“ да бъде преместено. На два пъти през 2006 г. и през 2008 г., властите са се опитвали да отстранят по съдебен ред жалбоподателите, независимо от споразумението от септември 2005 г., съгласно което те са се ангажирали да предоставят подслон на засегнатите семейства. Това споразумение винаги е било неприложимо. Историята на проблема и действията на властите от 2005 г. насам показват, извън съмнение, че по-голямата част от общественото мнение и властите са били в полза на отстраняването, че разговорите за консенсус и за подпомагане на ромските семейства са били несъстоятелни.

89. Жалбоподателите протестират срещу вземането предвид от страна на Правителството на частни жалби по начин, който разкрива ясно расистки предразсъдъци, и представянето на проблемите в квартала, като основаващи се на расова противопоставянето между роми и българи, и искането на безусловното „връщане на ромите в родните им места“. Освен това, по мнението на жалбоподателите, становищата на Правителството (Вж. параграфи 92 – 99 по-долу) са изпълнени с твърдения, разкриващи расови предразсъдъци, като например допускането, че властите са искали да избегнат „концентрацията на големи групи от ромското население“, като че ли хората от ромски произход са вредители, които трябва да бъдат сведени до минимум. Правителството приема, че ромите са имали за

цел да се възползват от общинско жилище или че ще го направят. Те се позовават на расистки инициативи като петиция, осъждаща „Дискриминацията срещу българите“. Обжалването на Правителството пред Съда с цел да задоволи общественото мнение на мнозинството, което иска преместването на жалбоподателите, не само е в конфликт с основните принципи на правата на човека, но също така показва, че българските власти са чувствителни спрямо, ако не подкрепящи, публичните предразсъдъци срещу ромите.

90. Според жалбоподателите аргументът на Правителството, че събарянето на незаконни постройки се случва навсякъде в България, независимо от етническия произход, не е убедително. Примерите, дадени от Правителството, засягат бизнес имоти или ваканционни имоти, притежавани от лица, далеч по-богати от жалбоподателите, а не единствените домове на бедни лица. Релевантният въпрос би бил дали властите ще разпоредят колективното отстраняване по съдебен ред на неромска общност от двеста души, включително деца, без право на обезщетение и без алтернативен подслон, оставяйки ги на улицата. Според жалбоподателите е немислимо това да се случи. Начинът, по който жалбоподателите са третиран, е ясно свързан с етническия им произход.

91. Накрая, жалбоподателите заявяват, че къщите са построени и техните вещи са „собственост“, по смисъла на член 1 от Протокол № 1, независимо от факта, че те не притежават земята.

2. Правителството

92. Правителството твърди, че докато в продължение на много години нищо не е направено за преместването на ромските семейства, които са започнали да се установяват в Баталова воденица към края на 1960-те, винаги е било ясно, че те са заемали незаконно държавна и общинска земя. Те не са собственици на земята и не могат да претендират за собственост въз основа на факта, че са изградили импровизирани къщи без разрешение и в нарушение на строителните правила. Жалбоподателите не могат да претендират следователно, че са имали очакване да им бъде разрешено да останат в Баталова воденица. За дълги периоди от време властите не са приемали устройствени планове на района, тъй като други въпроси са имали приоритет. Това забавяне не означава, че незаконното присъствие на жалбоподателите винаги е било толерирано.

93. Въпросът е станал спешен, когато гражданите, живеещи в квартала, започват да се оплакват от поведението на ромските семейства. В подкрепа на горното, Правителството представя копия на ръкописни оплаквания на жителите на Баталова воденица от неромски произход. Повечето от тях са изпратени лично до агента на Правителството в производството пред Съда и очевидно са изготвени

за целите на настоящото производство на неуточнени дати в края на 2008 г. или в началото на 2009 г. Те са наречени „оплаквания от българи, живеещи в Баталова воденица“ и започват със следните думи: „Ние се оплакваме срещу ромите...“ Оплакванията се отнасят до това, че ромите изхвърлят отпадъците си на различни места, като по този начин замърсяват района, отглеждат животни, сушат прането си, така че всички да го видят, участват в кражби и нарушения и имат агресивно поведение, пият и използват наркотици. Според текста на жалбите подписаните призовават за преместване на ромите и „връщането им по родните им места“, въпреки че при визуален преглед на копията, представени пред Съда, изглежда, че тези последни думи са добавени от автора на основния текст, преди или след като текстът е бил подписан от страните.

94. Правителството поддържа становището, че съответните органи са установили, че импровизираните сгради на жалбоподателите представляват санитарен риск, могат да рухнат и не отговарят на изискванията за пожарна безопасност. След като е обсъдила въпроса, Столична община е решила да премахне ромското селище и да продължи с планове за построяване на жилищни блокове в района. Позовавайки се на решението на Съда по делото *Öneryıldız v. Turkey* [GC], по. 48939/99, ECHR 2004-XII, Правителството, счита че българските власти остават неактивни с оглед на безопасността и санитарните рискове, свързани с изселването на жалбоподателите, като по този начин Правителството би рискувало да носи отговорност по силата на Конвенцията за невъзможност да изпълни това свое позитивно задължение да закриля живота и здравето.

95. Правителството заявява също така, че проблемите в интеграцията на ромското население не са редки и че в това отношение България не е сама. Властите са демонстрирали своята решимост да осигурят равни права за всички граждани, независимо от техния произход. Националният съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси, който включва представители на неправителствени организации и се ръководи от директора на „Етнически и демографски въпроси“ към Министерския съвет, е разгледал проблемите в Баталова воденица. Подробни планове, които да помагат на ромските семейства да намерят жилища и работни места съществуват и са в процес на изпълнение в много градове в страната, включително и квартали на София. Един добър пример за това е създаването през юни 2008 г. на специална работна група към Столична община, която да се справи с разрушаването на сгради на общежития в друг район, известен като Селище на строителя и Виетнамски общежития. Сградите са били повредени от техните законни и незаконни обитатели, предимно от ромски произход, и работната група е търсила възможност за намиране на жилища за тях в

отделни квартали на София“, с цел избягване на големи концентрации на роми“.

96. Правителството заявява, че съответните органи са работили, за да намерят трайно решение на жилищния проблем на ромските семейства преди възстановяването на общинската земя, която те заемат в Баталова воденица.

97. Правителството също така твърди, че решението за премахване на къщите на жалбоподателите е мотивирано единствено от необходимостта за прилагане на закона за незаконните строежи и за да се сложи край на положение, което представлява санитарен риск и обезобразява градския пейзаж. Властите във всяка европейска столица биха постъпили по този начин. Жалбоподателите не са имали право на привилегировано отношение поради техния етнически произход или традиционен начин на живот. Те не са били третирани по дискриминационен начин, били са предприети мерки срещу незаконната окупация, независимо от етническата принадлежност на съответните лица. Правителството представя информация за заповеди за събарянето на незаконни постройки в различни части на страната. Освен това, според тях, едностранчивото представяне на проблемите на ромското население в България от страна на техните самозвани представители, които търсят популярност, предизвиква напрежение и провокира реакции от други етнически групи. Правителството е против такива опити за подстрекаване на етническа омраза. Реалността е, че има две страни в спора: законни жители на квартала и жалбоподателите, който заемат общинска земя без документ за собственост“.

98. Правителството също така моли Съда, при постановяване на решение по делото, да вземе предвид реакцията, която, при констатация на нарушение на Конвенцията, ще бъде предизвикана в българското общество именно защото българското общество очаква да се види, че законодателството се прилага еднакво за лица от всички етнически групи.

99. Накрая, като отбелязва, че за кратки периоди от време четири от жалбоподателите са се регистрирали на адреси извън Баталова воденица, Правителството твърди, че тези промени могат да бъдат наблюдавани по отношение на останалите жители от ромски произход. Ето защо, от гледна точка на Правителството, може да бъде направено предположение, че някои от заинтересованите лица придобиват апартаменти, продават ги и след това отново се регистрират в Баталова воденица с цел получаване на общински жилища.

В. Преценката на Съда

100. Отчитайки, че централните въпроси в настоящото дело се отнасят до правата на жалбоподателите съгласно членове 8 и 14 от Конвенцията, Съдът ще разгледа първо тези оплаквания.

1. Член 8 от Конвенцията

101. Тази разпоредба гласи следното:

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.“

(а) Въпросът дали влизането в сила на заповедта за преместване ще засегне правата, защитени от член 8

102. Безспорно е, че жалбоподателите и техните семейства са живели в продължение на много години в импровизирани къщи, те или техните предци, построени върху държавна или общинска земя в Баталова воденица. Като се има предвид, че за неуточнени ограничени периоди четирима от жалбоподателите са имали регистрирани адреси извън този район, не се оспорва, че те са се върнали (Вж. параграфи 8, 12, 17, 43 и 99 по-горе). Предположението на Правителството, че някои от ромите, които живеят в района, са се регистрирали там с цел получаване на общински жилища, не е подкрепено от каквито и да било доказателства.

103. При тези обстоятелства къщите на жалбоподателите в Баталова воденица са техни „жилища“ по смисъла на член 8. Тази класификация е факт, независимо от въпроса за законността на настаняването съгласно вътрешното право (Вж. *McCann v. the United Kingdom*, по. 19009/04, § 46, 13 май 2008 г.). От това следва, че оплакванията на жалбоподателите засягат правото им съгласно член 8 за зачитане на техните жилища.

104. Няма съмнение, че заповедта за преместване от 2005 г., ако бъде изпълнена, ще доведе до положение, при което жалбоподателите ще изгубят жилищата си и следователно ще бъде намеса в правото им на неприкосновеност на техните жилища (Вж. *Ćosić v. Croatia*, по. 28261/06, § 18, 15 януари 2009 г.).

105. Като взема предвид факта, че делото се отнася до експулсирането на жалбоподателите като част от една общност от няколкостотин човека и че тази мярка би могла да има отражение

върху начина на живот на жалбоподателите и социалните и семейните връзки, може да се счита, че намесата ще се отрази не само на техните „жилища“, но и на техния „личен и семеен живот“ (Вж., по същия начин, *Chapman v. the United Kingdom* [GC], no. 27238/95, § 73, ECHR 2001-I).

106. Съдът трябва да разгледа следователно дали подобна намеса, ако тя се осъществи, би била законна и необходима в едно демократично общество за постигането на една или няколко от законните цели, заложиени в параграф 2 от член 8.

б) Законосъобразност

107. Съдът е удовлетворен, че оспорената заповед за преместване има валидно правно основание във вътрешното право (Вж. параграфи 29 и 66 по-горе).

108. Явно спорният въпрос е дали приложимата вътрешна правна рамка и процедури отговарят на съответните изисквания на Конвенцията. Съдът ще го разгледа по-долу в контекста на въпроса дали намесата, ако тя се осъществи, ще бъде оправдана съгласно член 8 § 2.

в) Законна цел

109. Жалбоподателите твърдят по същество, че заповедта за преместване не преследва законна цел, но е предназначена да ползва частен предприемач и да задоволи расистки искания за освобождаване на площ от нежелано ромско селище. Позицията на Правителството е, че целта на мярката е да се възстанови незаконно заета общинска земя, да се реализират планове за градско развитие и да се сложи край на положение, свързано с безопасност и рискове за здравето, които са причина за оплаквания.

110. Съдът отбелязва, че заповедта от 17 септември 2005 г. не съдържа заявление на своята цел. Тя се основава на правна разпоредба, която се отнася до възстановяване на недвижими имоти от лица, които не са упълномощени да ги заемат (Вж. параграф 66 по-горе). Както става ясно от изявленията, направени от кмета на съответния район и от твърденията на Правителството (Вж. параграфи 39, 42 и 92 по-горе), прекратяването на незаконното заемане от жалбоподателите на земя очевидно е основната цел, преследвана от оспорваната заповед.

111. Както Съдът вече е посочил, за властите е законно да се стремят да си върнат притежанието на земя от лица, които не са имали право да я заемат (Вж. *McCann v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, § 48, и *Connors v. the United Kingdom*, no. 66746/01, § 69, 27 май 2004 г.).

112. Освен това е безспорно, че селището в Баталова воденица се състои от сгради, които не отговарят на съответните изисквания за

строителство (Вж. параграфи 10 – 14 по-горе). Въпреки че е вярно, че Правителството не е представило доказателства за конкретни и непосредствени строителни проекти, от страна на властите е имало общо намерение да използват земята, заемана от жалбоподателите, за градско развитие. По-специално такива планове за Баталова воденица са били изготвяни и изменяни няколко пъти в миналото, включително и преди 2005 г. (Вж. точки 9, 15 и 26 по-горе).

113. За разлика от жалбоподателите, Съдът не може да види посочване на незаконни мотиви в плановете на властите за прехвърлянето на земята на частен инвеститор с цел строителство (Вж. параграф 27 по-горе). Подобряването на градската среда чрез премахване на неугледни и нестандартни сгради и заменянето им с модерни жилища, които отговарят на съответните архитектурни и технически изисквания, е законна цел в интерес на икономическото благосъстояние и защита на здравето и правата на другите и може по принцип да оправдае намесата в правата по член 8 от Конвенцията (Вж. подобен подход в *Buckley v. the United Kingdom*, 25 септември 1996 г., §§ 62 и 63, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, и *Chapman*, цитирано по-горе, §§ 80-116).

114. Освен това Съдът отбелязва, че е безспорно, че домовете на жалбоподателите нямат канализация и санитарни помещения. Правителството също така твърди, че има риск от срутване на някои от импровизираните къщи. Според Съда, въпреки че няма ясно доказателство, че органите сериозно са взели предвид тези въпроси от гледна точка на най-засегнатите – жалбоподателите – трябва да бъде признато, че съществува законен обществен интерес при вземането на мерки за справянето с опасности, като например тези, които могат да произтекат от незаконно заселване в импровизирани къщи, които нямат канализация и санитарни помещения. В действителност, това е прието от представителите на жителите на Баталова воденица в текста на споразумението, който те подписват заедно с общинските власти на 28 септември 2005 г. (Вж. параграфи 11 и 34 по-горе).

115. На последно място, Съдът намира за неубедителен аргумента на жалбоподателите, че органите са предвидили строителните планове единствено като претекст и че истинската цел на заповедта за преместване не е нищо повече от расистки опит да се отърват от присъствието на всички роми в района. Както беше отбелязано по-горе, налице са достатъчно доказателства за истински планове за градско развитие в района и за опасности за здравето и безопасността и е законно властите, в интерес на икономическото благосъстояние и защита на здравето и правата на другите, да се стремят да разрешат тези проблеми.

116. От това следва, че оспорваната мярка, ако бъде изпълнена, ще има законна цел съгласно член 8 § 2 от Конвенцията. Съществен

въпрос в настоящия случай е „необходимостта в едно демократично общество“, по смисъла на тази разпоредба и съдебната практика на Съда.

г) Необходимост в едно демократично общество

і. Общи принципи

117. Намесата се счита за „необходима в едно демократично общество“ за законна цел, ако отговаря на „належаща обществена нужда“ и по-специално, ако е пропорционална на преследваната законна цел. Доколкото е в правомощията на националните власти да направят първоначална оценка на необходимостта, крайната оценка дали причините за намесата са релевантни и достатъчни, остава предмет на оценка за съответствие с изискванията на Конвенцията от страна на Съда (Вж., наред с други, *Smith and Grady v. the United Kingdom*, № 33985 /96 и № 33986/96, 27 септември 1999 г., § 88, ЕСПЧ 1999-VI).

118. В това отношение трябва да се остави свобода на преценка на националните органи, които по причина на своя пряк и продължителен контакт с хората от своите страни по принцип са в по-добра позиция от международния съд да оценяват местните нужди и условия. Този разлика ще варира в зависимост от естеството на правото по Конвенцията, нейното значение за индивида и естеството на дейностите, върху които е наложено ограничение, както и естеството на целта, преследвана от тези ограничения. Съдът отбелязва следните съответни доводи в тази насока:

(i) В области, свързани с прилагането на социални или икономически политики, включително по отношение на жилищата, съществува принцип, че свободата на преценка е широка както в градското, така и в селското планиране, където Съдът е установил, че „доколкото упражняването на преценка, включваща множество местни фактори, присъщи на избора и прилагането на политика на планиране, националните власти по принцип се радват на широка свобода на преценка“ (Вж. например, *Buckley*, цитирано по-горе, стр. 1292, § 75 *in fine*, и *Ćosić*, цитирано по-горе, § 20);

(ii) От друга страна, свободата на преценка на властите е по-ограничена, когато въпросното право е от решаващо значение за ефективното упражняване от индивида на лични или жизненоважни права. Тъй като член 8 се отнася до правата от основно значение за идентичността на индивида, самоопределянето, физическата и моралната неприкосновеност, поддържането на взаимоотношения с другите и установеното и сигурно място в общността, където общите социални и икономически съображения на политиката са възникнали в контекста на член 8, обхватът на свободата на преценка зависи от

контекста на делото, с особено значение върху степента на проникване в личната сфера на жалбоподателя (Вж. наред с много други, *Connors*, цитирано по-горе, § 82);

(iii) Процесуалните мерки за защита, достъпни за индивида, ще бъдат особено съществени в определянето на това дали държавата ответник е останала в рамките на свободата си на преценка. Поспециално Съдът трябва да разгледа въпроса дали процесът на вземане на решение, което води до вземане на мерки за намеса, е справедлив и зачита интересите, гарантирани на индивида от член 8 (Вж. *Buckley*, цитирано по-горе, стр. 1292-93, § 76 и *Chapman*, цитирано по-горе, § 92). Изискването за „необходимост в едно демократично общество“ по силата на член 8, § 2 повдига въпрос за процедурата, както и за същността (Вж. *McCann*, цитирано по-горе, § 26);

(iv) Тъй като загубата на нечие жилище е една от най-крайните форми на намеса в правото съгласно член 8 за зачитане на жилището, всяко лице, за което съществува риск от намеса от такъв мащаб, трябва по принцип да има право пропорционалността и разумността на определена мярка да бъдат определени от независим съд в контекста на съответните принципи съгласно член 8, независимо от това, че съгласно вътрешното право той няма право на владение (Вж. *Kay and Others v. the United Kingdom*, № 37341/06, § 67-8 и 74, 21 септември 2010 г. и *Orlić v. Croatia*, № 48,833 / 07, § 65, 21 юни 2011 г.). Това означава, наред с други неща, че когато съответните аргументи относно пропорционалността на намесата са били повдигнати от ищеца в националните съдебни производства, националните съдилища трябва да ги разгледат детайлно и да осигурят адекватни причини (пак там, § 67 – 69);

(v) Когато компетентните национални органи в решенията си поддържат и нареждат преместването на жалбоподателя и не предоставят каквото и да било обяснение или излагат каквито и да било аргументи, доказващи, че отстраняването на жалбоподателя е необходимо, Съдът може да си направи извода, че законният интерес на държавата да контролира неговата собственост трябва да отстъпи място на правото на жалбоподателя на зачитане на неговия дом (*пак там*).

ii. Прилагане на тези принципи към фактите по делото

а) Подходът на Съда в конкретния случай

119. Виждайки, че е било наредено на жалбоподателите да напуснат съгласно влязла в сила задължителна заповед за преместване, но нейното изпълнение е отложено и е изтекъл значителен период от време след това (Вж. точки 35, 52 и 56 по-горе), Съдът трябва да разгледа поотделно (i) дали заповедта за преместването, както е

издадена и прегледана от съдилищата през 2005 – 2006 г., е оправдана съгласно член 8 § 2, и (ii) дали други събития или мерки, предприети от властите от тогава досега, могат да окажат влияние върху заключението на Съда относно това, което е необходимо в едно демократично общество.

б) Въпросът дали заповедта от 17 септември 2005 г. е оправдана съгласно член 8 § 2

120. Няма съмнение, че властите по принцип имат право да преместят жалбоподателите, които заемат незаконно общинска земя (Вж. параграф 111 по-горе).

121. Въпреки това Съдът отбелязва, че в продължение на няколко десетилетия националните органи не са предприели действия да преместят семействата или предците на жалбоподателите и следователно търпят незаконното ромско селище в Баталова воденица (Вж. параграфи 8, 17 и 92 по-горе). Според Съда този факт е много съществен и следва да бъде взет под внимание (Вж. например *Orlić v. Croatia*, § 70, цитирано по-горе). Като се има предвид, че незаконните обитатели не могат да претендират за каквото и да било законно очакване да останат, бездействието на държавните органи е довело до развитие от страна на жалбоподателите на силни връзки с Баталова воденица и изграждане на обществен живот там. Принципът на пропорционалност изисква такива положения, в които е засегната цяла общност и се отнася за дълъг период от време, да се третират съвсем различно от обикновените случаи на преместване на лице от незаконно заеман имот.

122. Оспорената заповед за преместване се основава на член 65 от Закона за общинската собственост, съгласно който лицата, живеещи незаконно на общинска земя, могат да бъдат преместени, независимо от дадени особени обстоятелства като десетилетия живот на общността или възможните последици, като например бездомност. Съгласно съответното вътрешно право, което е в сила в момента, общинските власти не са длъжни да имат отношение към различните засегнати интереси или да обмислят пропорционалност (Вж. параграфи 38, 66 и 72 по-горе). Пзовавайки се на тази правна рамка, общинските органи не са изложили причини, различни от тази, че жалбоподателите заемат незаконно имота и в съдебните производства по обжалването националните съдилища изрично отказват да изслушат аргументи за пропорционалност и продължителен период, през който жалбоподателите и техните семейства са живели необезпокоявано в Баталова воденица (Вж. параграфи 29 – 31 и 36 – 38 по-горе).

123. В случаи като настоящия, този подход е сам по себе си проблематичен, така че е невъзможно да се съобрази принципа на

пропорционалност. Съгласно член 8 от Конвенцията, заповедта за преместване на жалбоподателите може да се счита за „необходима в едно демократично общество“, със законна цел, ако тя отговаря на „належаща обществена нужда“ и по-специално, ако тя е пропорционална на преследваната законна цел (Вж. съдебната практика, цитирана в точки 121 и 122 по-горе).

124. По-нататък Съдът отбелязва, че е безспорно, че къщите на повечето жалбоподатели не отговарят на основни строителни и санитарни изисквания, което е свързано с безопасността и здравето. Въпреки това Съдът счита, че при липсата на доказателство, че съответните органи са проучили сериозно алтернативни методи за справяне с тези рискове, твърдението на Правителството, че преместването на жалбоподателите е подходящо решение, е отслабено и не може само по себе си да служи като оправдание за заповедта за преместване.

125. В действителност българските власти са признали, както може да се види от техните дългосрочни програми и декларации за приобщаване на ромите и жилищните им проблеми, както и от проекти, реализирани в други части на София или другаде в страната, че се обсъждат широк спектър от различни възможности по отношение на незаконните ромски селища. Сред тях са узаконяване на сградите, където е възможно, изграждане на канализационни и водопроводни съоръжения и предоставяне на помощ за намиране на алтернативни жилища, където е необходимо преместване (Вж. параграфи 60 – 63, 65, 69, 70, 73 – 83 и 95 по-горе). Като се има предвид, че някои от тези възможности са пряко свързани с постигането на подходящо градско развитие и отстраняване на рисковете за здравето и безопасността, Правителството не е показало, че те са отчетени в конкретния случай.

126. Освен това следва да се отбележи, че преди издаването на оспорената заповед властите не са разгледали риска жалбоподателите да останат бездомни, ако бъдат преместени. Те се опитват да изпълнят заповедта през 2005 г. и 2006 г., независимо от последиците и въпреки че подписват споразумение, съдържащо задължение да осигурят алтернативен подслон, по-късно те не го взимат под внимание и заявяват, че рискът жалбоподателите да останат бездомни е „без значение“ (Вж. параграфи 27 – 42 по-горе). Въпреки това Съдът счита, че при конкретните обстоятелства в конкретния случай, с оглед на дългата история на необезпокоявано присъствие на семействата на жалбоподателите и на общността, която са образували в Баталова воденица, принципът на пропорционалност изисква да се обърне внимание относно последиците от тяхното преместване, както и на риска да останат бездомни.

127. Съдът също така отбелязва, че няма индикация, че строителните планове, посочени от Правителството, някога са били

близо до етапа на изпълнение. Правителството не е показало, въпреки това, че земята е спешно необходима за обществените нужди, които се споменават. Пропорционалността в случаи като настоящия е неразривно свързана с използването, заради което властите се опитват да си възстановят земята. По принцип в случаите, когато местните власти са взели предвид тези въпроси, Съдът по принцип би приел тяхното заключение, освен ако това не е явно неразумно. Тъй като няма доказателства за такъв опит, Съдът не може да не придаде по-малко значение на предполагаемата важност на устройствените планове за земята, която в момента се заема от жалбоподателите.

128. Освен това от изявленията, направени от общински служители и от твърденията на Правителството пред Съда, става ясно, че на местно ниво, в конкретния случай, властите са отказали да разгледат подходи, специално пригодени за нуждите на ромската общност, на основание, че такова отношение би довело до дискриминация спрямо мнозинството от населението. В тази връзка, според Съда, се появява противоречие между, от една страна, приемането на национални и регионални програми за приобщаване на ромите, основани върху разбирането, че жалбоподателите са част от една общност в неравностойно положение, чиито проблеми са специфични и трябва да бъдат разгледани, и, от друга страна, поддържането на тезата в изявленията си пред Съда, както е направило Правителството ответник в този случай, че това би било равнозначно на „привилегировано“ отношение и дискриминация спрямо мнозинството от населението (Вж. точки 41, 60 – 63 и 95 – 98 по-горе).

129. Последният аргумент не приема положението на жалбоподателите като маргинална общност и социално слаба група (Вж. *D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], № 57325/00, § 182, ЕСПЧ 2007 IV, с по-нататъшни препратки). Такива социални групи, независимо от етническия произход на своите членове, могат да се нуждаят от помощ, за да бъдат в състояние ефективно да се ползват от същите права както мнозинството от населението. Както Съдът е посочил в контекста на член 14 от Конвенцията, тази разпоредба не само не забранява на държава членка да третира групи по различен начин с цел да коригира „фактическото неравенство“ между тях, но освен това, при определени обстоятелства неуспешният опит за коригиране на неравенството чрез различно третиране само по себе си може да доведе до нарушение на член 14 (Вж. *D.H. and Others v. the Czech Republic*, цитирано по-горе, § 175, „Дело относно някои аспекти на законите, свързани с употребата на езици в образователната система в Белгия“ срещу Белгия (Същество на делото), решение от 23 юли 1968 г., серия А № 6, § 10; *Thlimmenos v. Greece* [GC], № 34369/97, § 44, ECHR 2000-IV, и *Stec and Others v. the United Kingdom* [GC], № 65731/01, § 51, ЕСПЧ 2006-..). В контекста на член 8, в случаи като

настоящия, спецификите на жалбоподателите като социална група и техните нужди трябва да бъдат едни от релевантните фактори при оценката на пропорционалността, която националните власти са длъжни да предприемат.

130. Горепосоченото не означава, че властите имат задължение по силата на Конвенцията да осигурят жилища на жалбоподателите. Член 8 не дава право на осигуряване на жилище (Вж. *Chapman*, цитирано по-горе, § 99) и съответно всяко позитивно задължение за подслоняване на бездомния трябва да бъде ограничено (Вж. *O'Rourke v. the United Kingdom* (реш.), № 39022/97, ЕСПЧ 26 юни 2001 г.). Въпреки това задължението да се осигури подслон на особено уязвимите лица може да се изведе от член 8 от Конвенцията в изключителни случаи (пак там, вж. също така *mutatis mutandis*, *Budina v. Russia* (реш.), № 45603 /05, 18 юни 2009 г.).

131. Вярно е също така, че самите жалбоподатели не са били активни в търсенето на решение (Вж. параграфи 13, 43 и 51 по-горе). Изглежда, че те не са склонни да търсят социални жилища, отчасти защото не са искали да бъдат разпръснати, считали са, че би било трудно да покрият свързаните разходи и като цяло, защото са негодували срещу радикалната промяна на своята жизнена среда, която преместването в жилищни блокове ще породии. Въпреки това член 8 не налага на договарящите държави задължението да толерират незаконното заемане на земята за неопределено време (Вж. *Chapman*, цитирано по-горе, § 96, което се отнася за много специфично и относително тясно позитивно задължение да се улесни скитническият начин на живот, което е определящо за определена идентичност).

132. Релевантното положение в този случай е, въпреки това, че може и е следвало да бъде взето предвид неравностойното положение на социалната група, към която принадлежат жалбоподателите, например, за да им се помогне да получат официално статут на лица, нуждаещи се от жилище, което да ги направи подходящи за кандидатстване за социални жилища наравно с другите. Това е признато от българските власти в техните национални и регионални програми, но не е довело до практически стъпки, предприети в конкретния случай (Вж. параграфи 55 – 59 и 61 –65 по-горе).

133. Като цяло неравностойното положение на групата на жалбоподателите трябва да бъде фактор, който придава тежест при обмислянето на подходи за справяне с неправомерното заселване, и ако е необходимо преместването им, с вземането на решение относно времето, условията и ако е възможно, условията за алтернативен подслон. Това не е било направено в конкретния случай.

134. В обобщение, Съдът установява, че Правителството ответник не е успяло да установи, че заповедта за преместване от 17 септември

2005 г. е била необходима в едно демократично общество за постигане на преследваните законни цели.

в) Дали събитията след 2005 – 2006 г. биха оправдали прилагането

135. Вярно е, че през периода от септември 2005 г. съдбата на района Баталова воденица е била предмет на преговори, дискусии и проверка от консултативни органи като Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси. Съветът очевидно препоръчва разглеждането на алтернативни начини на действие и по-балансирано решение. Правителството и местните власти в София обявяват на няколко пъти, че планират да намерят решение на жилищния проблем на жалбоподателите, като им предоставят алтернативен подслон (Вж. параграфи 33, 44, 55, 57 и 96 по-горе). Вярно е също така, че на национално и регионално ниво в България са били приети няколко програми по ромските жилищни проблеми (Вж. параграфи 60 – 63 по-горе) и очевидно са започнати някои проекти на други места. Всичко това може да предполага, че властите са опитвали пропорционален подход, съчетаващ изпълнението на правилата за планиране с положителни мерки за подпомагане на засегнатите лица.

136. Съдът не може да не отбележи, че тези дискусии и програми не са част от официална процедура пред орган, който има власт да промени оспорената заповед за преместване на жалбоподателите, и във всеки случай това не е довело до каквито и да било конкретни юридически действия спрямо жалбоподателите. Заповедта от 17 септември 2005 г. остава в сила и все още е приложима. Въпреки че кметът на съответния район временно е спрял преместването на жалбоподателите, както е видно от материалите, представени пред Съда, не е имало решение за преразглеждане на заповедта от 17 септември 2005 г. или за обвързване на изпълнението ѝ с прилагане на подходящи мерки за осигуряване на зачитането на правата на жалбоподателите съгласно член 8 (Вж. точки 41, 45 – 48 и 56 по-горе).

137. При тези обстоятелства не може да се счита, че горепосочените обсъждания са осигурили справедлив процес на вземане на решение, което е необходимо за изпълнението на функциите на държавата ответник съгласно член 8 от Конвенцията, или че е налице „необходимост в едно демократично общество“.

138. Правителството твърди също така, че многократните оплаквания от страна на съседите, включително през 2008 г. и 2009 г., биха могли да оправдаят прилагането на заповедта за преместване (Вж. параграфи 93 и 97 по-горе).

139. Изглежда безспорно установено между страните, че преди 2005 г. и от тогава досега е имало многократни жалби от жителите на блока в непосредствена близост до въпросните терени, в които са

повдигнати два основни въпроса: (i) санитарни рискове, свързани основно с липсата на канализация, и фактът, че домовете на жалбоподателите не отговарят на строителните изисквания, и (ii) престъпления и нарушения на обществения ред, които са били извършени от жителите на незаконното селище в Баталова воденица (Вж. параграфи 20 – 25, 42 в глоба, 56, 93 и 97 по-горе).

140. Относно първия въпрос, Съдът вече е установил, че здравните рискове от този вид могат по принцип да оправдаят оспорваните мерки, ако е било потвърдено – което не е извършено в настоящия случай, че заповедта за преместване зачита принципа на пропорционалност (Вж. параграфи 120 – 134 по-горе).

141. По отношение на втория въпрос, Съдът приема, че властите са длъжни да действат в отговор на твърденията на съседите за престъпления и нарушения в района. Тяхна отговорност е да прилагат закона и ако е необходимо, да разследват твърденията за нарушения и да санкционират засегнатите лица. Правителството ответник не е представило доказателства, че са предприети такива действия.

142. Някои от оплакванията на съседите обаче също съдържат неправомерни искания, като например жалбоподателите да бъдат върнати по родните им места (Вж. точка 93 по-горе). Също така е ясно, че положението, до което се достига, се характеризира с напрежение, което крие риск от подхранване на враждебност между две социални и етнически групи. Затова е важно да се действа по такъв начин, че властите да не се повлияват от враждебното отношение на една група срещу друга. Въпреки това Съдът не е убеден, че тези неправомерни искания, повдигнати впоследствие, играят каквато и да било роля в първоначалния процес на вземане на решение за издаването на въпросната заповед за преместване.

143. В обобщение, събитията, следващи издаването на заповедта за преместване и преразглеждането ѝ от националните съдилища, не дават основание да се направи изводът, че бъдещото ѝ прилагане, ще бъде оправдано.

г) Заключение по отношение на член 8

144. Горепосочените съображения са достатъчни за Съда, за да стигне до заключението, че, в случай на изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г., ще бъде налице нарушение на член 8, тъй като заповедта се основава на законодателство, което не изисква преглед за пропорционалност, и е издадена и преразгледана съгласно процедура за вземане на решение, която не само не предлага предпазни мерки срещу непропорционална намеса, но също така включва отказ за разглеждане на въпроса за „крайна необходимост в едно демократично общество“.

2. Член 14 във връзка с член 8

145. Становищата на страните са обобщени в параграфи 85 – 99 по-горе. По същество, жалбоподателите се оплакват, че заповедта за преместване се основава на расистки нагласи срещу тях, а Правителството поддържа тезата, че заповедта за преместване е оправдана и че жалбоподателите не могат да претендират привилегировано третиране.

146. Безспорно е, че член 14 се прилага в настоящия случай, в който се твърди, че е налице дискриминация във връзка с правото на жалбоподателите на зачитане на техните домове и личен живот и следователно, по отношение на въпросите, попадащи в обхвата на член 8 (Вж. например, *E.B. v. France* [GC], № 43546/02, § 47, 22 януари 2008 г., и *Larkos v. Cyprus* [GC], № 29515/95, § 28, ЕСПЧ 1999-I).

147. Въпреки това Съдът отбелязва, че въпросът, поставен пред него, е дали едно хипотетично бъдещо прилагане на заповедта за преместване би съставлявало дискриминация. Съдът не може да разсъждава относно времето и условията на едно такова изпълнение и да оценява член 14 въз основа на един хипотетичен сценарий. Например, не може да се приеме, както настояват жалбоподателите, че властите отново ще се опитат да ги преместят в много кратък срок.

148. Съдът също така отбелязва, че основният аргумент на жалбоподателите за дискриминация се отнася до твърдението, че властите са били неправомерно повлияни от враждебното отношение и оплакванията от съседите. Съдът проучи съответните аспекти на тези въпроси в контекста на въпроса за пропорционалност в съответствие с член 8 (Вж. параграфи 128 – 143 по-горе).

149. При тези обстоятелства Съдът констатира, че не се повдига отделен въпрос съгласно член 14 по отношение на бъдещото прилагане на заповедта за преместване от 17 септември 2005 г.

3. Член 3 и член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1

150. Жалбоподателите считат, че, в случай на изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г., ще бъдат нарушени също така член 3 и член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1. Правителството оспорва това.

151. Съдът, като отбелязва, че влизането в сила на заповедта от 17 септември 2005 г. е било спряно, счита, че не може да се спекулира относно реда и условията на едно евентуално бъдещо изпълнение и не може да приеме, както настояват жалбоподателите, че властите отново ще се опитат да ги преместят в много кратък срок или няма да предложат алтернативен подслон, когато е уместно. Не може да се предположи също така, че властите ще повредят техните вещи или че не биха им оставили достатъчно време, за да ги преместят.

Общинските власти са заявили намерението си да издадат отделна заповед за събаряне в случай на изпълнение на оспорената заповед за преместване (Вж. параграф 31 по-горе).

152. Във всеки случай, Съдът вече е установил, че изпълнението на заповедта за преместване от 17 септември 2005 г. би нарушило правата на жалбоподателите съгласно член 8 на основание, че е издадена и преразгледана по начин, който не осигурява минимални процесуални гаранции. При тези обстоятелства няма причина за съмнение, че Правителството отговорник ще се съобрази с настоящото решение и няма да действа в нарушение на Конвенцията, като премести жалбоподателите въз основа на заповед, в която са налице недостатъци..

153. По причините, изложени по-горе, Съдът счита, че не е необходимо да разглежда отделно горепосочените оплаквания.

II. ДРУГИ ТВЪРДЕНИ НАРУШЕНИЯ НА КОНВЕНЦИЯТА

154. Жалбоподателите твърдят, че освен нарушенията на Конвенцията, които биха се осъществили в случай на бъдещо изпълнение на заповедта за преместване, властите вече са нарушили техните права съгласно членове 3, 8, 13 и 14.

155. По-специално, според тях, несправедливият и произволен начин, по който властите са действали – като са искали незабавно да ги преместят след десетилетия на толериране на тяхното присъствие, без да вземат предвид подписаните споразумения и законовите причини, действайки въз основа на предубедени расистки оплаквания от страна на жителите от неромски произход и демонстрирайки явно безразличие от факта, че жалбоподателите ще станат бездомни, съставлява отношение, което би могло да бъде характеризирано като унижително. При всички случаи това отношение е дискриминационно.

156. Правителството счита, че всички действия, предмет на жалбата, са законосъобразни и обосновани по силата на Конвенцията.

157. Съдът приема, че положението на жалбоподателите през септември 2005 г., когато на тях и на семействата им са били дадени само няколко дни, за да напуснат своите от десетилетия обитавани къщи, е незавидна. Съдът вече е установил, че член 8 би бил нарушен, в случай че бъде изпълнена заповедта за преместване от 17 септември 2005 г. (Вж. точка 144 по-горе).

158. Освен това е от значение, че властите спират принудителното изпълнение на заповедта за преместване. Съдът намира за неубедителен аргумента на жалбоподателите, че, въпреки горепосоченото, са били подложени на отношение, което надхвърля прага на суровост, изискван съгласно член 3, или са претърпели отделно нарушение на член 8 в резултат от самия факт, че властите са

обявили своето решение да ги преместят и са извършили подготвителни действия. Не следва да бъде пренебрегван фактът, че жалбоподателите са знаели през цялото време, че заемат незаконно общинска земя и не би могло да се очаква да останат там за неопределено време.

159. Вярно е, че тежките случаи на дискриминационни изказвания от страна на държавни служители или бездействието от страна на властите да реагират на расистки изявления, може да представляват нарушения на член 14 или дори член 3 (Вж. *Moldovan v. Romania* (№ 2), № 41138/98 и 64320/01, § 111-§114, ECHR 2005-VII (извадки), с допълнителни препратки). Освен това Съдът не може да пренебрегне факта, че отказът да реагира на дискриминационните нагласи и изявления може да бъде равнозначен на нарушение на член 14 във връзка с други разпоредби на Конвенцията, включително на член 8.

160. Въпреки това Съдът отбелязва, че основната жалба на жалбоподателите се отнася до потенциалното нарушение на техните права по силата на член 8. Що се отнася до нагласите и изявленията, от които същите се оплакват, то България е предложила правни механизми за защита, като например възможността да подадат жалби до комисията, създадена по силата на Закона за защита срещу дискриминацията, или пряко да предявят искове в съдебно производство. Този механизъм очевидно функционира на практика, както се Вижда от съответните примери (Вж. параграф 71 по-горе) и жалбоподателите не твърдят, че не могат да прибягват до него. Поради това не може да се заключи, че националната правна система оставя жалбоподателите беззащитни. Те могат да завеждат съдебни дела по отношение на разглеждане на случаи на ненавистнически изявления и да получат авторитетно осъждане на каквито и да било расистки изявления, както и компенсация.

161. В обобщение, Съдът, след като е проучил подробно жалбите във връзка с бъдещото изпълнение на заповедта за преместване от 17 септември 2005 г. (Вж. точки 100 – 153 по-горе), установи, че жалбоподателите не са доказали убедително, че допълнителните жалби, формулирани от тях, повдигат отделен въпрос съгласно Конвенцията.

III. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕН 46 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

162. Съдът намира за уместно да разгледа конкретния случай по силата на член 46 от Конвенцията, който гласи, както следва:

„1. Високодоговарящите страни се задължават да изпълняват окончателното решение на Съда по всяко дело, по което те са страна.

2. Окончателното решение на съда се изпраща на Комитета на министрите, който следи за неговото изпълнение.“

163. Съдът подчертава, че в контекста на изпълнението на съдебни решения в съответствие с член 46 от Конвенцията, съдебно решение, в което Съдът установи нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея, налага на държавата ответник правно задължение не само да заплати сумите, присъдени чрез справедливо обезщетение, но и да избере под надзора на Комитета на министрите общи и/или, ако е подходящо, индивидуални мерки, които да бъдат приети в нейния национален правен ред. Освен това, от Конвенцията и по-специално от член 1 следва, че при ратифицирането на Конвенцията договарящите се държави се задължават да гарантират, че тяхното вътрешно законодателство е съвместимо с него (Вж. *Maestri v. Italy* [GC], № 39748/98, § 47, ЕКПЧ 2004-I).

164. Задължение на договарящите държави в международното право е да се съобразят с изискванията на Конвенцията, които може да изискват действия, които трябва да бъдат предприети от който и да било държавен орган, включително и от законодателя (Вж. *Viașu v. Romania*, № 75951 /01, 9 декември 2008 г.).

165. С оглед на съответните строги разпоредби в Закона за общинската собственост, отбелязани в настоящото решение (Вж. точки 122 и 123 по-горе), както и факта, че заповедта от 17 септември 2005 г. все още подлежи на изпълнение съгласно българското законодателство, изглежда необходимо Правителството ответник да бъде подпомогнато при изпълнението на задължението му по член 46 от Конвенцията.

166. По-специално, с оглед на заключенията си в конкретния случай, Съдът изразява становището, че общите мерки за изпълнение на настоящото решение трябва да включват такива изменения в съответното вътрешно право и практика, които да гарантират, че заповедите, с които се възстановят публични земи или сгради, в случаите в които могат да се засегнат защитени от Конвенцията права и свободи, трябва, дори и в случаи на незаконно заемане, да идентифицират ясно поставените цели, засегнатите лица, както и мерките за осигуряване на пропорционалност.

167. Доколкото се отнася до индивидуалните мерки, Съдът е на мнение, че изпълнението на настоящото решение изисква или отмяната на заповедта от 17 септември 2005 г., или отлагането на изпълнението ѝ до вземането на мерки, които да гарантират, че властите са се съобразили с изискванията на Конвенцията, както е пояснено в настоящото решение.

IV. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

168. Член 41 от Конвенцията предвижда:

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, присъжда справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

A. Вреди

169. Жалбоподателите претендират 10 000 евро за неимуществени вреди. Те заявяват, че са претърпели страдания от факта, че е трябвало да живеят в продължение на години под заплахата да останат без дом и от предполагаемите расови предразсъдъци в действията на властите. Жалбоподателите искат присъждането на обезщетението за вреди да бъде платено по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет.

170. Правителството възразява срещу твърденията за дискриминация и расистко отношение от страна на властите и счита, че установяването на нарушение на Конвенцията представлява достатъчно справедливо удовлетворение.

171. В настоящия случай, Съдът намира, че ще има нарушение на член 8 от Конвенцията, ако заповедта от 17 септември 2005 г. влезе в сила. В повечето случаи, отнасящи се до нарушения, които не са настъпили все още, Съдът счита, че установяването на нарушение е достатъчно справедливо удовлетворение (Вж. съответно, *Раза срещу България*, № 31465 /08, § 88, 11 февруари 2010 г., с допълнителни препратки). Той не вижда причина да направи различно заключение в този случай. Освен това е от значение, както е посочено по-горе, че самите жалбоподатели не са били много активни в търсенето на решение, което да им позволи да сложат край на незаконното си заемане на земята в Баталова воденица (Вж. параграфи 13, 43 и 51 по-горе).

B. Разходи и разноски

172. Жалбоподателите претендират 5 786,82 евро за разходи и разноски, свързани с вътрешното производство и производството пред Съда. Тази сума включва съдебни такси за осемдесет и един часа работа на адвокат при часова ставка от 70 евро, както и съдебни такси в размер на 116,82 евро. Жалбоподателите представят копие от споразумение за адвокатски хонорар, отчет за времето и разписки. Те искат всички суми, присъдени по тази глава да се преведат директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет, организация, която им е предоставила правна помощ.

173. Правителството счита, че претенцията е прекомерна, тъй като часовата ставка, която се претендира, превишава няколко пъти обичайните ставки, начислявани от адвокатите в България.

174. Като взе предвид съответните критерии и като се има предвид, че броят на часовете за правна работа изглеждат прекомерни, Съдът присъжда 4 000 евро по отношение на разходи и разноси.

С. Лихва за забава

175. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се основава на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която следва да се добавят три процентни пункта

ЗА ТЕЗИ ПРИЧИНИ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Приема* че ще има нарушение на член 8 от Конвенцията, в случай на изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г.;
2. *Приема* че не възниква отделен въпрос съгласно член 14 от Конвенцията във връзка с член 8;
3. *Приема*, че не е необходимо да се разглежда отделно дали би имало нарушения на член 3 и член 13 от Конвенцията и член 1 от Протокол № 1 в случай на изпълнение на заповедта от 17 септември 2005 г.;
4. *Приема* че не възниква отделен въпрос по отношение на оплакванията на жалбоподателите съгласно членове 3, 8, 13 и 14 от Конвенцията за минали действия и изявления на властите във връзка с Баталова воденица;
5. *Приема* че установяването на нарушение на член 8 от Конвенцията представлява само по себе си достатъчно справедливо обезщетение за неимуществени вреди, претърпени от жалбоподателите;
6. *Приема*
 - а) че държавата ответник следва да плати на жалбоподателите, в рамките на три месеца от датата, на която решението стане окончателно в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията, 4 000 (четири хиляди евро) по отношение на разходи и разноси, които да бъдат конвертирани в български лева по курса, приложим към

датата на плащането, плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени за сметка на жалбоподателите;

б) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до разплащането върху горепосочената сума ще се дължи проста лихва в размер, равен на пределната ставка по заемите на Европейската централна банка за просрочения период, плюс три процентни пункта;

7. *Отхвърля* останалата част от претенцията за справедливо удовлетворение на жалбоподателите.

Изготвено на английски език и съобщено в писмена форма на 24 април 2012 г., съгласно член 77 § 2 и § 3 от Правилника на Съда

Фатос Арачи
Заместник-секретар

Лех Гарлички
Председател